

4.1.8 Látky v elektrickém poli

Předpoklady: 4102, 4103, 4104

Pedagogická poznámka: Pokud chcete hodinu stihnout za 45 minut, doporučuji nekreslit obrázky z úvodní části hodiny. Můžete se k nim vrátit po vyřešení příkladů na konci hodiny.

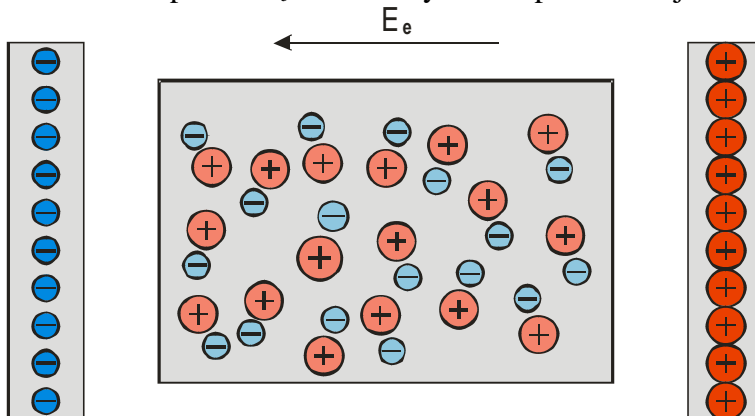
Látky jsme zatím dělili do dvou skupin:

- vodiče
- nevodiče (izolanty, dielektrika)

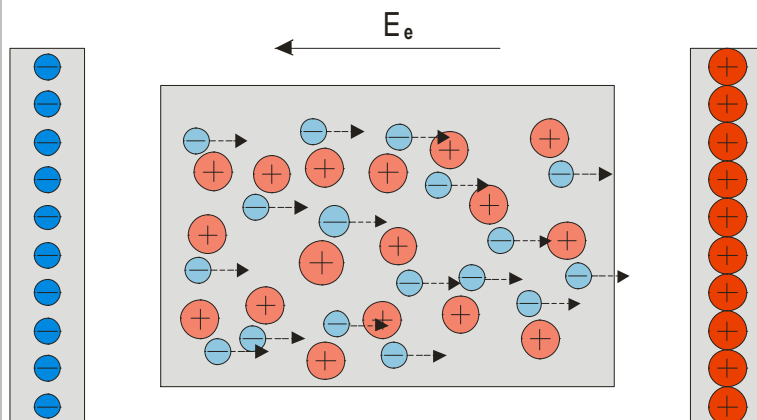
Vodiče

látky (například kovy), které obsahují volně pohyblivé náboje (většinou elektrony) $\Rightarrow$ libovolně malá elektrická síla je uvede pohyblivé náboje do pohybu (předpokládáme, že se pohybují „bez tření“)

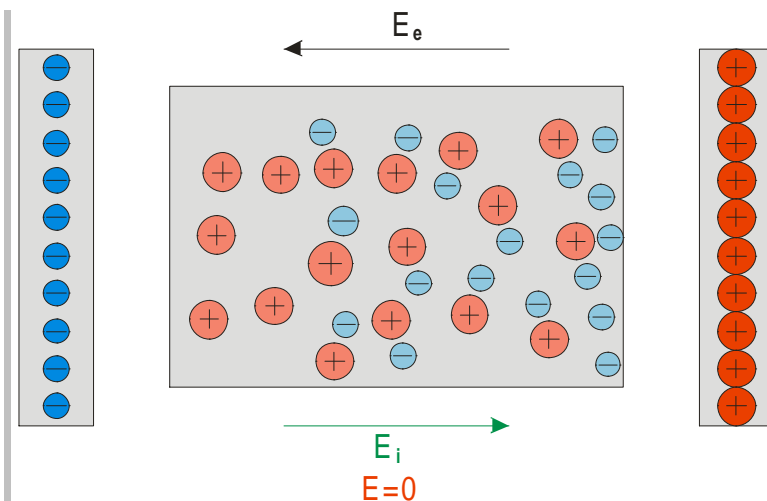
Př. 1: Na obrázku je schématický náčrt vnitřní stavby vodiče, který se nachází uvnitř vnějšího elektrického pole E_e . Jaké síly budou působit na jeho částice? K jakým změnám dojde?

Vnější elektrické pole E_e působí na elektrony uvnitř vodiče $\Rightarrow$ elektrony se začnou pohybovat

$\Rightarrow$ na okrajích vodiče se vytvoří dva nové náboje (indukované), které vytvoří indukované elektrické pole E_i , které působí proti poli vnějších nábojů E_e

indukované náboje se zvětšují dokud indukované pole E_i uvnitř vodiče nevyruší působení vnějšího pole $E_e \Rightarrow$ uvnitř vodiče je intenzita elektrického pole vždy nulová (kdyby nebyla nulová, elektrony by pokračovaly v pohybu doprava a zvětšovaly indukované elektrické pole E_i , které působí proti vnějšímu poli a ruší jeho působení uvnitř vodiče).

Průběh i výsledek nezávisí na tom, zda je vodič plný nebo dutý.

Důsledky:

- Náboje naindukované na krajích vodiče je možné oddělit.
- **Uvnitř vodiče je vždy nulová intenzita elektrického pole** (pokud je dostatek času a náboje stihnou přeběhnout) $\Rightarrow$
Faradyova klec – dutá vodivá klec odstíní vnější elektrické pole $\Rightarrow$ pokud chceme cokoli chránit před vnějším elektrickým polem, stačí to zavřít do vodivé krabice (tímto způsobem chrání plechová karosérie auta před bleskem) $\Rightarrow$ **stínění**: dráty se slabým signálem (signály z antén, mikrofonní kabely, ...) jsou schovány ve vodivém obalu, který signál chrání před poruchami zvětřku

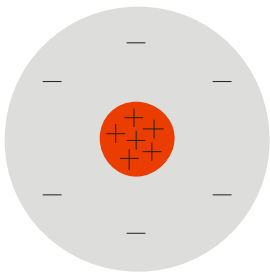
Poznámka: Předchozí obrázky jsou velmi přehnané. Jak víme z kapitoly 4102 k vybuzení obrovských elektrických polí stačí velmi malý náboj (v našem příkladu tvořily nové elektrony pouze $\frac{1}{10^{12}}$ původního počtu elektronů v látce) $\Rightarrow$ při dodržení reálných poměrů by nebylo možné postřehnout žádnou změnu. Uvedený poměr však zároveň vysvětluje, jak proč dokáží vodiče velmi rychle vyrovnat i velké vnější pole. Změny, ke kterým uvnitř vodičů dochází, jsou ve skutečnosti velmi malé.

Dodatek: Faradyovu klec využívají také zloději v obchodech. Velká část zboží je chráněna proti krádeži pomocí RFID čipů, které reagují na vnější rádiový signál (většinou u kasy). Pokud je zboží v tašce pokryté vodičem (většinou hliníková fólie), nachází se ve Farayově kleci a tento signál k čipu nepronikne.

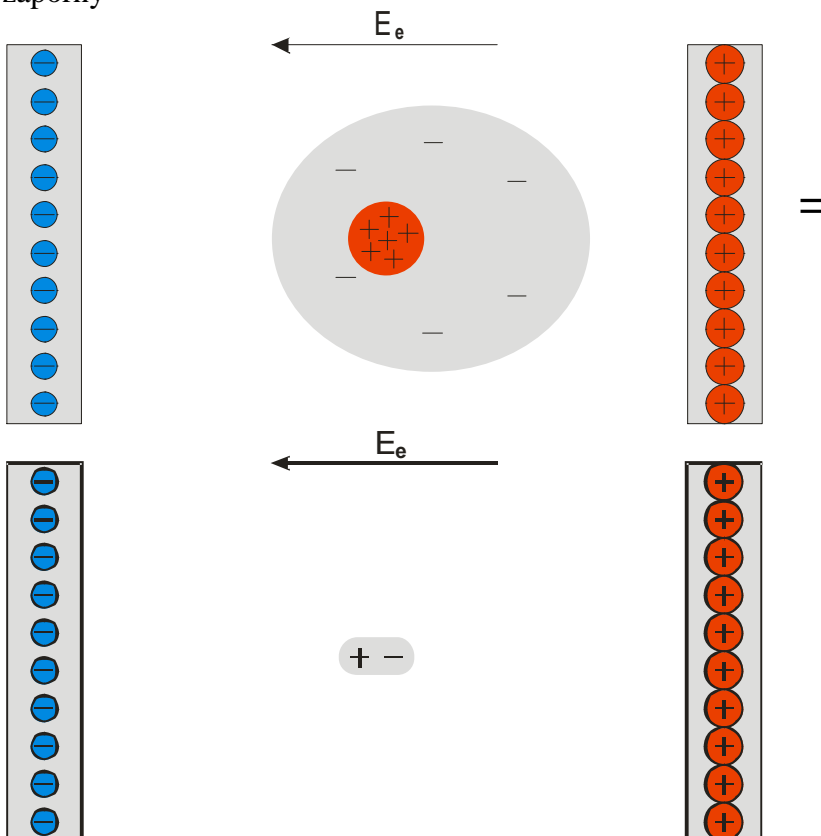
Izolanty (dielektrika)

nabitě částice se nemohou hýbat
dvě možnosti:

1. částice látky jsou ze všech stran stejné (je složena z atomů nebo molekul bez dipólu)

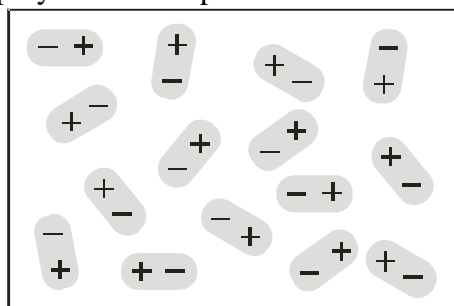
Vložíme atom do vnějšího elektrického pole $E_e \Rightarrow$ elektrony jsou přitahovány na jednu stranu, protony v jádře na druhou $\Rightarrow$ atom se zdeformuje, na jedné straně víc kladný na druhé víc záporný

$\Rightarrow$ zvenku vypadá jako dipól, proběhla **atomová polarizace dielektrika**

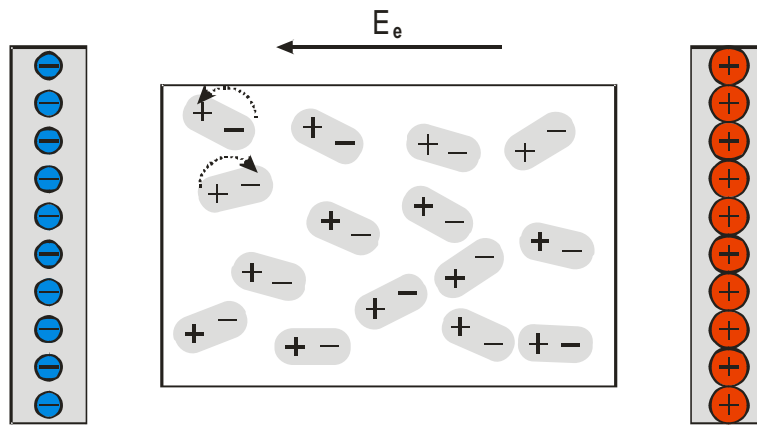
2. částice mají vlastnosti dipólu (je složena z molekul, které jsou na jedné straně kladnější a na druhé zápornější, například voda)

za normálních okolností jsou dipóly částic neuspořádané a navenek se neprojevují.

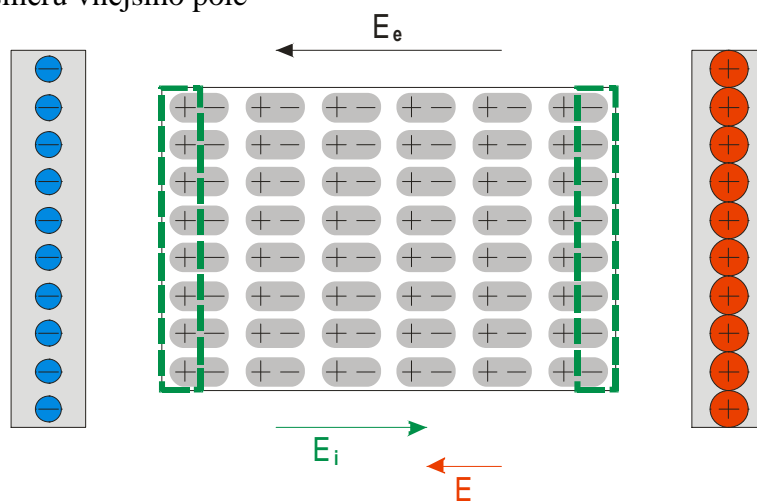

Vnější elektrické pole na dipóly působí a začne je natáčet ve směru svých siločar

$\Rightarrow$ dipóly jednotlivých částic jsou uspořádány ve směru pole, proběhla **orientační polarizace dielektrika**

Jak při atomové tak při orientační polarizaci je výsledek stejný – látka je složena z dipólů zorientovaných ve směru vnějšího pole

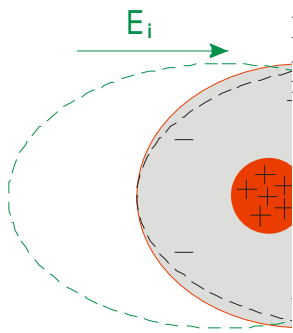
Krajní vrstvy dipólových nábojů fungují jako vrstvy indukovaného náboje u vodičů a vytváření indukované elektrické pole E_i , které působí proti vnějšímu elektrickému poli E_e .

- alespoň jeden z předchozích mechanismů funguje v každé látce
- indukované elektrické náboje na krajích látky není možné od sebe oddělit (museli bychom rozdělit částice látky)
- výsledné elektrické pole uvnitř látky není nikdy nulové (pokud není nulové i vnější pole)

Př. 2: Zkus vysvětlit, proč výsledné pole uvnitř nevodice nemůže být nikdy nulové jako u vodičů

Nulové pole uvnitř izolantu $\Rightarrow$ na nabitě částice v látce nepůsobí žádná elektrická síla $\Rightarrow$ neexistuje síla, která vytváří dipóly (atomová polarizace) nebo dipóly uspořádává (orientační polarizace) $\Rightarrow$ nevzniká indukovaný náboje $\Rightarrow$ neexistuje indukované elektrické pole $\Rightarrow$ výsledné pole uvnitř látky se rovná vnějšímu poli (spor s předpokladem, že výsledné pole uvnitř látky je nulové).

Ještě jednou a pomaleji na příkladu atomové polarizace:

Elektronový obal atomu je pod vlivem výsledného pole $E \Rightarrow$ obal je protažený, elektrony jsou přitahovány doprava
 Výsledné pole vzniká jako součet vnějšího pole E_e a indukovaného pole E_i .

- Vnější pole E_e se snaží elektrony přitáhnout ještě více doprava (černá přerušovaná čára)
- Indukované pole E_i (existuje pouze díky deformaci elektronových obalů a tedy díky existenci výsledného pole) se naopak snaží přitáhnout elektrony doleva (zelená přerušovaná čára).

Pokud by výsledné pole bylo nulové, černá a zelená deformace by se navzájem vyrušily a atom by se nepolarizoval $\Rightarrow$ zelené pole by vůbec neexistovalo $\Rightarrow$ výsledné pole nemůže být nikdy nulové (polarizace nesmí být příliš úspěšná, protože si sama pod sebou podřezává větve)

Různé látky zeslabují vnější elektrické pole různě $\Rightarrow$ míru zeslabování udáváme pomocí poměru $\frac{E_e}{E}$.

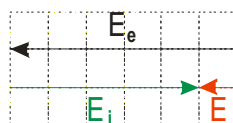
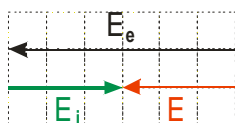
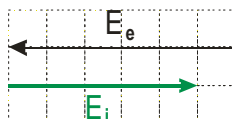
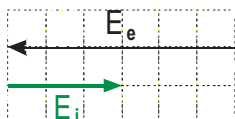
Př. 3: Na obrázcích jsou nakresleny vektory vnějšího elektrického pole E_e a indukovaného elektrického pole E_i ve dvou látkách.

a) Najdi vektor výsledné intenzity elektrického pole v obou látkách.

b) Porovnej velikost poměru $\frac{E_e}{E}$ pro obě látky.

c) Odhadni, ve které z látek probíhá polarizace snadněji.

d) poměr $\frac{E_e}{E}$ je velmi důležitou látkovou konstantou, kterou již známe. Odhadni, o kterou jde.

Z obrázku je vidět, že poměr $\frac{E_e}{E}$ je menší u látky vlevo než u látky vpravo

$$\frac{E_e}{E} = \frac{6}{3} = 2$$

$$\frac{E_e}{E} = \frac{6}{1} = 6$$

Na pravém obrázku bylo k vytvoření většího indukovaného pole třeba menší hodnoty výsledného pole (výsledné pole udržuje polarizaci látky) $\Rightarrow$ v látce na pravém obrázku je polarizace látky snazší

Poměr $\frac{E_e}{E}$ udává kolikrát zmenší látka elektrické pole $\Rightarrow$ má podobný význam jako relativní permitivita ϵ_r

Poměr $\frac{E_e}{E}$ nazýváme relativní permitivitou látky a značíme ho $\epsilon_r = \frac{E_e}{E}$.

Př. 4: Dvě vodivé desky jsou připojeny k napětí 500 V a od sebe odděleny vrstvou porcelánu o tloušťce 2 mm. Urči velikost elektrické intenzity mezi deskami, velikost intenzity indukovaného elektrického pole a velikost intenzity vnějšího elektrického pole.

$$U = E \cdot d \Rightarrow E = \frac{U}{d} = \frac{500}{0,002} \text{ V} \cdot \text{m}^{-1} = 250000 \text{ V} \cdot \text{m}^{-1}$$

$$\epsilon_r = \frac{E_e}{E} \Rightarrow E_e = \epsilon_r \cdot E = 6 \cdot 250000 \text{ V} \cdot \text{m}^{-1} = 1500000 \text{ V} \cdot \text{m}^{-1}$$

Z obrázků je zřejmé, že platí

$$E_e = E + E_i \Rightarrow E_i = E_e - E = 1500000 - 250000 \text{ V} \cdot \text{m}^{-1} = 1250000 \text{ V} \cdot \text{m}^{-1}$$

Elektrické pole mezi deskami má intenzitu $250000 \text{ V} \cdot \text{m}^{-1}$, vnější pole má intenzitu $1500000 \text{ V} \cdot \text{m}^{-1}$ a indukované $1250000 \text{ V} \cdot \text{m}^{-1}$.

Př. 5: V tabulkách prostuduj hodnoty relativních permitivit pevných látek a kapalin. Zkus vysvětlit rozdíly v jejich velikostech a fakt, že kapaliny tvoří z hlediska relativní permitivity dvě skupiny. Navrhni vysvětlení a ověř ho pomocí znalostí z chemie.

Pevná látka	ϵ_r	Kapalina	ϵ_r	Plyn	ϵ_r
Dřevo (suché)	6,6-7,4	Benzen	2,3	Dusík	1,00061
Sůl kamenná	4,4	Ethanol	24	Ethylen	1,00145
Křemen	4,4	Glycerol	43	Helium	1,00007
Papír	2-2,2	Chloroform	5,2	Kyslík	1,00055
Porcelán	6	Kyselina mravenčí	58	Oxid uhelnatý	1,00069
Sklo	5-7	Petrolej	2	Chlorovodík	1,003
Parafín	2	Terpentýnový olej	2,3	Vodík	1,00026
Kaučuk	2,2-3	Voda	81	Vzduch	1,00060

Z tabulek je vidět:

- pevné látky mají relativní permitivitu do 10
- kapaliny se dělí do dvou skupin, kapaliny s relativní permitivitou do 6 a kapaliny s relativní permitivitou větší než 20

Hypotéza: orientační polarizace je u kapalin podstatně jednodušší než u pevných látek $\Rightarrow$ kapaliny s s relativní permitivitou větší než 20 by mohly mít polární molekuly (chovají se jako dipól), které se snadno zorientují,

Chemie: Molekula takových kapalin (voda, ethanol, nitrobenzen, kyselina mravenčí) jsou opravdu polární.

- relativní permitivita plynů je velmi malá – částice se pohybují neuspořádaným pohybem $\Rightarrow$ orientační polarizace je velmi obtížná

Př. 6: V tabulkách se hodnoty relativních permitivit pro vodiče neuvádějí. Rozhodni, jakou hodnotu by bylo možné vodičům připsat pomocí definičního vztahu $\epsilon_r = \frac{E_e}{E}$.

Pro libovolnou velikost vnějšího pole, je hodnota výsledného pole uvnitř vodiče nulová $\Rightarrow$ vodič se chová, jako kdyby jeho relativní permitivita měla nekonečnou velikost.

Shrnutí: Sledováním působení vnějšího elektrického pole na částice látek zjistíme, že uvnitř vodičů je nulové elektrické pole, uvnitř nevodivců se elektrické pole zeslabuje.